

Habielski, Rafał

Polskie czasopiśmiennictwo radiowe : przegląd informacyjno-bibliograficzny

Kwartalnik Historii Prasy Polskiej 24/4, 49-60

1985-1986

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

RAFAŁ HABIELSKI

POLSKIE CZASOPISMIENICTWO RADIOWE. PRZEGLĄD INFORMACYJNO-BIBLIOGRAFICZNY

Rozwój radiofonii, rozumianej jako instytucja spełniająca funkcje społecznego przekaznika informacji, datuje się od lat dwudziestych XX w. W listopadzie 1920 r. w USA, w marcu 1922 r. w ZSRR, później we Francji, Wielkiej Brytanii, Czechosłowacji i Niemczech rozpoczęto emisję regularnych programów radiowych¹. W lutym 1925 r. nastąpiła inauguracja działalności rozgłośni warszawskiej, w 1939 r. działało na terenie Polski 10 stacji nadawczych, zarejestrowanych było ponad 1 mln abonentów, nadano blisko 50 tys. godzin programu².

Z początkami radiofonii związane są początki prasy radiowej powstałej w celu popularyzacji nowego medium, z czasem zmieniającej swe oblicze.

Celem niniejszego artykułu jest próba prezentacji i charakterystyki polskiego czasopiśmiennictwa radiowego, towarzyszącego radiu w Druhej Rzeczypospolitej i w okresie powojennym. Mające swój początek w styczniu 1923 r., a więc jeszcze przed oficjalną inauguracją nadawania audycji najpierw przez Próbną Stację Radionadawczą Polskiego Towarzystwa Radiotechnicznego, a od kwietnia 1926 r. przez Polskie Radio, piśmiennictwo radiowe zmieniało swój charakter i funkcje w miarę ewolucji (także technicznej) radiofonii, której było elementem. Obecnie periodyki radiowe z lat 1924—1939 są podstawowym źródłem do dziejów radiofonii. Przy znikomym stanie zachowania dokumentacji mechanicznej czasopisma — z rozkładami programów, fragmentami audycji, opiniami ówczesnych słuchaczy, publicystyką — dają możliwość częściowej przynajmniej rekonstrukcji poziomu i jakości przekazywanych informacji, kulturalnej i oświatowej roli radia, wreszcie jego oddziaływania propagandowego i politycznego.

Odtworzone wraz z radiofonią czasopiśmiennictwo radiowe w okresie powojennym spełniało inną rolę i inne zadania niż przed rokiem 1939.

¹ M. J. Kwiatkowski, *Tu Polskie Radio Warszawa...*, Warszawa 1980, s. 23.

² „Mały Rocznik Statystyczny 1939”, Warszawa 1939, s. 349—350.

Przestało być podstawowym źródłem do dziejów radia ze względu na fakt, iż archiwa dysponują zbiorami płyt, taśm oraz tekstów ilustrujących treść programów. Pozostało źródłem, zważywszy przydatność czasopism m.in. w sformułowaniu odpowiedzi na pytanie o znaczenie radia jako przekaznika informacji i jako popularyzatora kultury poprzez analizę publicystyki tym problemom poświęconej oraz treść periodyków badających program i jego recepcję.

Ze względu na te wartości większość uwagi poświęcę pismom o charakterze informacyjno-programowym, dającym się wyodrębnić w dwie grupy: tytuły skierowane do słuchaczy radia oraz publikacje fachowe przeznaczone dla pracowników radia. Do rozwoju radia w sposób istotny przyczyniły się periodyki o profilu technicznym. Były to bowiem pierwsze czasopisma poświęcone tematyce radiowej, które w początkowym okresie działalności radiofonii (1925—1927) występowały stosunkowo licznie, spełniając istotne funkcje: popularyzując ideę radia, uczyły i wyjaśniały zasady funkcjonowania nowego medium.

Artykuł niniejszy prezentuje zdecydowaną większość, lecz nie wszystkie periodyki radiowe. Charakter kompetentnego spisu posiada rozdział „Czasopisma i inne wydawnictwa ciągłe”, zamieszczony (s. 171—186) w *Bibliografii Radia i Telewizji* autorstwa Marii Jarnuszkiewicz.

1 stycznia 1923 r. rozpoczęto pod redakcją Janusza Groszkowskiego wydawanie „Przeglądu Radiotechnicznego” — dodatku do „Przeglądu Elektronicznego”, pierwszego polskiego pisma radiowego. Od 1925 r. ukazywały się m.in.: od lutego „Radio”³, pod redakcją Bohdana Babskiego, który w kwietniu tego roku rozpoczął wydawanie „Radioświata”, oraz „Radio dla Wszystkich”⁴, redagowane przez Jana Stocka. W roku 1927 Bogdan Lipiński rozpoczął edycję „Radia Polskiego”⁵, a Departament Wojsk Technicznych Ministerstwa Spraw Wojskowych od marca — „Przeglądu Wojsk Technicznych”⁶. Ukazywał się także kwartalnik bibliograficzny „Radioliteratura”, pod redakcją Stanisława Arcta⁷.

³ „Radio. Dwutygodnik ilustrowany poświęcony radiotechnice”. Warszawa—Grudziądz—Kraków, R. 1: 1925, nr 1 (1 II), nr 2 (15 II); „Radioświat. Dwutygodnik poświęcony radiotechnice”. Grudziądz, R. 1: 1925, nr 1 (15 IV) — nr 3/4 (15 V).

⁴ „Radio dla wszystkich. Czasopismo poświęcone radiofonii i radiotelegrafii amatorskiej”. Kraków, R. 1: 1924, nr 1 (20 XI?) — R. 2: 1925, nr 11.

⁵ „Radio Polskie. Miesięcznik niezależny poświęcony radiofonii naukowej i amatorskiej organ Radioklubu Wielkopolskiego”. Poznań, R. 1: 1927, nr 1 (I) — nr 8/9 (VIII—IX).

⁶ „Przegląd Wojskowo-Techniczny. Miesięcznik poświęcony sprawom Saperów, Łączności i Broni Pancernych”. Warszawa, R. 1: 1927, nr 1 (I) — R. 11: 1937, nr 6. W l. 1922—1926 periodyk ukazywał się pn. „Saper i Inżynier”, od I 1938 pn. „Przegląd Wojsk Pancernych”.

⁷ „Radioliteratura. Kwartalnik bibliograficzny dla radio-fachowców i radio-amatorów”. Warszawa, R. 1: 1927, nr 1 (IV) — R. 2: 1928, nr 3 (I).

Większość tych czasopism wychodziła stosunkowo krótko; jedną z przyczyn była niewielka ilość radioabonentów, która w 1926 r. wynosiła zaledwie 5200 osób⁸.

Równolegle do tytułów poświęconych problematyce technicznej zaczęły pojawiać się periodyki stanowiące próbę połączenia informacji o radiu z programem radiowym, fragmentami audycji i sprawami technicznymi. Od maja 1925 r. ukazywał się „Radio-Kurier”⁹, w którego pierwszym numerze pisano, iż pismo jest „pierwszym i jedynym tygodnikiem w Polsce podającym szczegółowe programy transmisji radiotechnicznych”¹⁰. We wrześniu tego roku Janusz i Stanisław Odyńcowie rozpoczęli edycję „Radio-Amatora”¹¹, później zaś — w formie dodatku, który usamodzielniał się w 1926 r. — „Radiofonu Polskiego”¹². W rok później oba czasopisma przestały wychodzić na skutek zatargu między redakcjami a Polskim Radiem, które odmówiło dostarczania programów tygodniowych¹³. „Radio-Kurier” oraz periodyki braci Odyńców dały początek ulegającemu w następnych latach wielokrotnym zmianom modelowi prasy radiowej w dwudziestoleciu.

Pierwszym periodykiem, którego intencją — w zamierzeniach twórców — było informowanie o programie radiowym, popularyzowanie idei radia i który zdobył trwałe miejsce na rynku wydawniczym, było „Radio. Ilustrowany tygodnik dla wszystkich”, wydawany od 19 grudnia 1926 r. „Radio”, redagowane przez Zdzisława Kleszczyńskiego, a od 1932 r. przez Zdzisława Marynowskiego, ukazywało się do 30 września 1934 r. Prezentowano w nim omówienia najciekawszych audycji stacji warszawskiej i regionalnych, stała rubryka poświęcona była audycjom muzycznym. Stałym działem była również część radiotechniczna, omawiająca zasady budowy i funkcjonowania radiodbiorników. Tygodnik wydawany był w formie gazetowej, z bogatym działem ilustracyjnym.

7 października 1934 r. ukazał się pierwszy numer tygodnika „Antena”, opatrzonego podtytułem „Radia” i pomyślanego jako jego kontynuacja¹⁴. Redaktorem pisma o zmienionym magazynowym charakterze i formacie

⁸ „Mały Rocznik Statystyczny 1939”, s. 349.

⁹ „Radio-Kurier. Tygodnik informacyjny poświęcony radiofonii”. Bydgoszcz, R. 1: 1925, nr 1 (3 V) — nr 4 (24 V).

¹⁰ Tamże, nr 1.

¹¹ „Radio-Amator. Dwutygodnik dla miłośników radiotelegrafii i radiotelefonii”. Warszawa, R. 1: 1924, nr 1 (25 IX) — R. 4: 1927, nr 5 (20 VII).

¹² „Radiofon Polski. Tygodnik poświęcony popularyzacji radia”. Warszawa, R. 1: 1926, nr 1 (21 V) — R. 2: 1927, nr 30 (24 VII).

¹³ S. Miszcza k, *Historia radiofonii i telewizji w Polsce*, Warszawa 1972, s. 42—43. W 1932 r. J. Odyniec podjął się wydawania i redagowania periodyku pn. „Wiadomości Radiowe. Ilustracje i programy. Tygodnik niezależny”. R. 1: 1932, nr 1 (14 II) — nr 29 (25 IX).

¹⁴ O „Antenie” pisali m.in. K w i a t k o w s k i, *op. cit.*, s. 403—405 oraz A. P a c z k o w s k i, *Prasa polska 1918—1939*, Warszawa 1980, s. 285.

był Jan Piotrowski. O periodyku tak pisano w ogłoszeniu reklamowym: „Jedyny polski bogato ilustrowany tygodnik radiowy »Antena« oprócz programów krajowych przynosi programy radiostacji zagranicznych, ciekawe artykuły dyskusyjne, barwne felietony, nowele i humoreski najlepszych autorów polskich, recenzje audycji radiowych pióra wybitnych krytyków, »Wolną Trybunę« słuchaczy, teksty piosenek, lekcje języków obcych, tezy do cyklu »Dyskutujmy«, gimnastykę, dział dziecięcy, bogaty dział kroniki radiowej i zagranicznej — dodatki i porady radiotechniczne, 50—60 fotografii w numerze”¹⁵. Ostatni numer pisma nosił datę 3 września 1939 r. „Radio” i „Antena” stanowiły niewątpliwie główne tytuły (zarówno ze względu na poziom, jak i zasięg oddziaływania) wśród prasy radiowej w Drugiej Rzeczypospolitej.

W niespełna rok od momentu rozpoczęcia ukazywania się „Radia”, w listopadzie 1927 r., zaczęto druk „Anteny Polskiej” — miesięcznika o nowoczesnym, magazynowym charakterze. Redaktorem pisma był Alojzy Kaszyn, a w skład komitetu redakcyjnego wchodził m.in. dr Konrad Górski, prof. Aleksander Janowski i późniejszy kierownik Wydziału Odczytowego Polskiego Radia prof. Henryk Mościcki. Wśród materiałów często występowały teksty rocznicowe oraz dotyczące problematyki kulturalnej, obok publicystyki radiowej i działu radiotechnicznego. Ogółem ukazało się 6 numerów „Anteny Polskiej”, ostatni: kwiecień—maj 1928 r.

Ilustrowany tygodnik radiowy „Radio na Wsi” w słowie od wydawnictwa, zamieszczonym w numerze pierwszym (czerwiec—lipiec 1935), pisał o roli, jaką radio może i powinno odgrywać w podnoszeniu poziomu kultury i cywilizacji¹⁶. Ambicją tego kwartalnika było dotarcie do abonentów wiejskich (nakład wynosił 46 tys. egz. wobec 50 tys. abonentów — mieszkańców wsi). Oprócz porad i wskazówek praktycznych dotyczących rolnictwa propagowano posiadanie radioodbiornika, informując o sposobach montażu i eksploatacji. Oprócz programów radiowych pismo przynosiło także informacje z dziedziny politycznej, dotyczące zagadnień współczesnych. Animowało także akcje zdobywania nowych abonentów, fundując nagrody pieniężne. W 1938 r. zaniechano wydawania periodyku (ostatni numer: kwiecień—czerwiec), rozpoczęto natomiast (7 października) edycję nowego tygodnika „Radio dla Wszystkich”, kierowanego przez Janusza Delinikajtisa, później zaś przez Stanisława Smoleńskiego, wydawanego podobnie jak „Radio” w stylu gazetowym. Charakterem pismo nie odbiegało od przyjętego i koniecznego w ówczesnych warunkach modelu periodyku radiowego. Przedstawiano omówienia wybranych audycji (także z rozgłośni regionalnych), program ogólnopolski, drukowano poradnik radiotechniczny. Ukazywało się także sporo materiałów rocznicowych, np. poświęconych Piłsudskiemu, i aktualnej publicystyki politycz-

¹⁵ „Fala”, nr 19 z 10 V 1936.

¹⁶ „Radio na Wsi”, nr 1 z VI—VIII 1935.

nej; opublikowano np. majowe przemówienie Becka z 1939 r. Ostatni egzemplarz opatrzony był datą 6—12 sierpnia 1939 r.

Periodykiem publikującym programy ogólnopolskie był tygodnik „Małe RA”, ukazujący się od listopada 1932 r. W październiku 1934 r. pismo zmieniło tytuł („Fala”), pod którym — redagowane przez Wacława Siemiątkowskiego, później Wiktora Detke — wychodziło do sierpnia 1936 r.

Przytoczone wyżej tytuły (z wyjątkiem „Anteny Polskiej”) firmowane były przez Spółkę Wydawniczą „RA” i traktować je można jako centralne periodyki radiowe zarówno z racji spełnianych funkcji, jak i miejsca ich wydawania.

Tytułem o innym przeznaczeniu i skierowanym do innego odbiorcy był redagowany przez Wacława Frenkla „Biuletyn Radiofoniczny dla Użytku Prasy”, którego wydawcą było kierowane przez Tadeusza Strzelskiego Biuro Prasy i Propagandy Polskiego Radia. Wydawany w formie powielonego maszynopisu „Biuletyn” zawierał materiały dotyczące problematyki radiowej, uszeregowane w działach m.in. artykułów, felietonów, zagranicznym, programowym. Periodyk opatrzony był następującą informacją: „Wszystkie P.T. Redakcje otrzymujące ten »Biuletyn« mają prawo do bezpłatnego przedrukowywania zawartych w nim artykułów i materiałów i proszone są o przysyłanie egzemplarzy wymiennych”¹⁷. Tygodnik ukazywał się od stycznia 1930 do czerwca 1938 r.

W miarę zwiększania się liczby słuchaczy i czasu nadawanych audycji, a przez to znaczenia radia, podjęto „pierwszą próbę przedstawienia działalności programowej Polskiego Radia”, jaką był „Rocznik Polskiego Radia 1933”, wydany w Warszawie w roku 1934. W publikacji formatu książkowego, podzielonej na dwa działy: „Rozgłośnia Warszawska” i „Rozgłośnie regionalne”, przeprowadzono analizę działalności programowej działów muzycznego, literackiego, odczytowego, rolnego i sportowego. Przytoczono dane liczbowe ilustrujące czas pracy rozgłośni, rodzaj nadawanych audycji, koszty programów oraz wykazy (w formie tabel) rodzajów audycji, z zaznaczeniem przedmiotu, ilości i czasu trwania. „Rocznik” zamykały: procentowy wykaz całokształtu działalności wszystkich rozgłośni krajowych w roku 1933 oraz pełny skład osobowy pracowników. Polskie Radio poprzestało na wydaniu tylko jednego tomu wydawnictwa, będącego bogatym kompendium wiedzy o treści i charakterze emitowanych programów.

Również w roku 1934 utworzone zostało Biuro Studiów Polskiego Radia, kierowane przez Krzysztofa Eydziatowicza. Zadaniem Biura było badanie i analiza programu i jego recepcji. Pod koniec 1934 r. rozpoczę-

¹⁷ Np. „Biuletyn Radiofoniczny dla Użytku Prasy”, nr 51 z 18 XII 1932. Publikacją o podobnych funkcjach, wydawaną w okresie powojennym, był „Biuletyn Prasowy Polskiego Radia”. Warszawa, R. 1: 1945, nr 1 (VII) — R. 3: 1947, nr 8 (25 X).

to wydawanie „Biuletynu Biura Studiów Polskiego Radia”, periodyku ukazującego się prawdopodobnie do 1939 r.¹⁸

Nowym typem wydawnictwa radiowego, który ukazał się w roku 1938, pomyślany jako edycja coroczna, był „Radio-Informator. Kalendarz Radiosłuchacza na rok 1938”, pod redakcją Eugeniusza Świerczewskiego. We wstępie do wydawnictwa pisano m.in., iż „Radio-Informator” „jest pierwszym wydawnictwem corocznym poświęconym informacji radiowej z wszelkich dziedzin oraz wszystkim zainteresowaniom, które są bliskie każdemu radiosłuchaczowi”. Redakcja wyrażała przekonanie, że pismo stanie się „małą encyklopedią radiofonii polskiej i obcej”¹⁹. Informator przynosił więc materiały dotyczące rozgłośni regionalnych, twórców programu, spikerów i poszczególnych bloków programowych. Ukazały się (w formacie małej ósemki) dwa zeszyty tego wydawnictwa w latach 1938 i 1939.

W miarę powstawania rozgłośni regionalnych (w roku 1939 stacje znajdowały się, oprócz Warszawy, w Baranowiczach, Katowicach, Krakowie, Lwowie, Łodzi, Łucku, Poznaniu, Toruniu i Wilnie) inicjowano wydawanie pism radiowych stanowiących swoiste uzupełnienie ich działalności antenowej.

„Tydzień Radiowy” rozpoczął się ukazywać „równocześnie z otwarciem stacji poznańskiej”²⁰, w kwietniu 1927 r. Początkowo kierował pismem E. Knothe, zaś od 1928 r. Zenon Kosidowski. W części programowej drukowano tygodniowy rozkład audycji stacji krajowych i zagranicznych oraz dział felietonów. W pierwszym okresie istnienia tygodnika jako wydawca figurował Radio-Klub Zachodnio-Polski, później zaś Radio Poznańskie, firmujące wydawnictwo do końca jego ukazywania się, tzn. do grudnia 1931 r.

W Wilnie na początku 1929 r. (nr bez daty) wyszedł bezpłatny dodatek do wydawanego przez Stanisława Mackiewicza „Słowa”, zatytułowany „Na Wileńskiej Fali Radiowej”; tak jak w Poznaniu zbiegło się to z inauguracją radiostacji wileńskiej, co miało miejsce 8 grudnia 1928 r. W lipcu 1931 r. rozpoczęto druk kontynuacji dodatku pod nazwą „Fala 244. Pismo radioamatorów”, redagowanego przez Stefana Jędrychowskiego. W październiku 1931 r. tytuł pisma zmieniono na „Falę 581”, w marcu 1932 na „Falę 565”, a od początku 1933 r. na „Falę Wileńską”, ukazującą się od listopada 1931 r. pod kierunkiem Tadeusza Łopalewskiego. Periodyk, oprócz programu, anonsował m.in. ważniejsze audycje i drukował fragmenty emitowanych słuchowisk; ukazywał się do lutego 1934 r.

Rozpoczęcie pracy rozgłośni łódzkiej miało miejsce 2 lutego 1930 r. Z upoważnienia Wojewódzkiego Komitetu Radiofonizacji Kraju w Łodzi

¹⁸ Por. Kwiatkowski, *op. cit.*, s. 211—212 oraz 393 i n.

¹⁹ „Radio-Informator. Kalendarz Radiosłuchacza na rok 1938”, Warszawa 1938, s. 3.

²⁰ „Tydzień Radiowy”, nr 1 z 24 IV 1927.

od roku 1935 wydawana była „Fala Łódzka”, ukazująca się pod redakcją Benedykta Stefańskiego do 1939 r.²¹

W związku z rosnącą popularnością radia do niektórych pism tygodniowych bądź codziennych w latach trzydziestych wprowadzono stałe, kolumnowe działy poświęcone radiofonii. W roku 1935 w nr. 19 z 11 maja ukazał się w „Pionie” pierwszy odcinek działu zatytułowanego „Sztuka i Antena”. W słowie wstępnym pisano, iż „Pion” jest pierwszym periodykiem literackim z częścią radiową powstałą „ku współpracy nad odkrywaniem i umacnianiem stałego ładu dla artystów i badaczy świata radiowego”²². „Sztuka i Antena”, wyróżniająca się publicystyczno-krytycznym charakterem, ukazywała się co dwa tygodnie do lipca 1937 r. Pisywali w niej m.in. Witold Hulewicz (kierownik Wydziału Literackiego Polskiego Radia), Tadeusz Łopalewski, Jan Emil Skiwski.

Dodatki poświęcone tematyce radiowej zamieszczały także pisma codzienne. W krakowskim „Ilustrowanym Kurierze Codziennym” od 1932 do 1939 r., zrazu nieregularnie, potem w odstępach dwutygodniowych, ukazywał się „Kurier Radiowy”, przynoszący serwis informacyjny bez programu radiowego. W „Gazecie Polskiej” w latach 1934—1936 drukowano „Dodatek Radiowy”, zawierający — oprócz wykazu najciekawszych audycji — publicystykę pióra m.in. Jana Piotrowskiego i Karola Stromengera. W odcinku pierwszym „Dodatku” tekst wprowadzający: *Technika na służbie nowoczesnego państwa* napisał Wacław Sieroszewski.

Wiele pism codziennych drukowało program radiowy w działach informacji kulturalnych. Jednym z pierwszych była „Polska Zbrojna” (od grudnia 1925 r.), w latach późniejszych program radiowy na bieżący lub dwa dni drukowały najpopularniejsze dzienniki, m.in. „Express Poranny”, „Mały Dziennik”, „Warszawski Dziennik Narodowy”.

Po wybuchu wojny, od 7 września 1939 r., program odbierany w stolicy nadawała tylko stacja Warszawa II do momentu kapitulacji miasta, tj. 27 września. Tego dnia ukazał się odbity na powielaczu numer „Biuletynu” Służby Informacyjnej Polskiego Radia, pod redakcją J. Piotrowskiego, wydany z upoważnienia komisarza cywilnego m. st. Warszawy²³. Intencją twórców wydawnictwa było — wobec niemożności nadawania i odbioru programów radiowych — „zastąpienie słowa mówionego pisaniem”. W numerze tym został opublikowany komunikat o zawieszeniu broni w bitwie o Warszawę.

W okresie okupacji posiadanie sprzętu radiowego było zabronione. Dopiero 8 sierpnia 1944 r., w czasie trwania Powstania Warszawskiego, uru-

²¹ W 1936 r. podjęto inicjatywę wydawania drugiego łódzkiego pisma radiowego „7 Dni przy Głośniku. Tygodnik Radioamatora”. Łódź, R. 1: 1936, nr 1/2 (26 IV) — nr 3 (3 V).

²² „Pion”, nr 19 z 11 V 1935.

²³ Miszczak, *op. cit.*, s. 204.

chomiona została radiostacja „Błyskawica”, czynna do 4 października. O jej programach zawiadamiano za pomocą plakatów ulicznych, podających godziny rozpoczęcia audycji²⁴.

Również w sierpniu 1944 r. rozpoczęła w Lublinie pracę radiostacja „Pszczółka”, dając początek powojennej radiofonii. W lutym 1945 r. uruchomiona została stacja krakowska, a 16 marca — warszawska.

22 lipca 1945 r. wyszedł pierwszy numer tygodnika „Radio i Świat”, z artykułem wstępnym Wilhelma Billiga, dyrektora Polskiego Radia. Periodyk, wydawany w formie gazetowej i na takim papierze, oprócz programu przynosił w początkowym okresie duży dział publicystyki poświęconej odbudowie polskiej radiofonii oraz szczególnie istotne informacje dotyczące poszukiwania rodzin. Z biegiem czasu pismo nie zmieniło swego zasadniczego profilu, funkcjonując jako periodyk informujący o programie radiowym, zawierający omówienia, recenzje i komentarze audycji, prezentujący twórców i wykonawców programu. Zmianie uległ wygląd: tygodnik ukazywał się w zmniejszonym magazynowym formacie, z „fotograficzną” okładką prezentującą przegląd wydarzeń radiowych w kraju i w świecie. W 1958 r. czasopismo zmieniło tytuł na „Radio i Telewizja”, zaś w 1981 na: „Antena. Pismo widzów i słuchaczy”²⁵.

Równoległe do pisma „Radio i Świat” w listopadzie 1956 r. zaczęła się ukazywać „Antena. Magazyn radiowo-telewizyjny” (redaktor naczelny Maciej J. Kwiatkowski). Miesięcznik, wychodzący do grudnia 1958 r., był periodykiem zamieszczającym głównie publicystykę dotyczącą roli, znaczenia i kształtu radia, które w innych krajach — jak pisano w słowie od redakcji — jest „uznaną, samodzielną sztuką rządzącą się własnymi prawami, sztuką o bogatym dorobku, który w sposób trwały przeszedł do skarbnic kultury”²⁶.

We wrześniu 1947 r. z inicjatywy Biura Studiów i Propagandy Polskiego Radia rozpoczęto wydawanie czasopisma ściennego pn. „Gazetka Radiowa”. Pismo nie zamieszczało programu radiowego, przynosząc informacje ogólne dotyczące programu. Propagowało ideę radiofonii przewodowej, popularyzując i podkreślając znaczenie radiofonizacji kraju. Charakter i treść periodyku wskazywały, iż przeznaczony był głównie dla odbiorcy wiejskiego. Ukazywał się do 1951 r.

Oprócz czasopism adresowanych do słuchaczy Polskie Radio było także wydawcą periodyków poświęconych analizie programu, których odbiorcą byli twórcy i autorzy audycji. W tej grupie tytułów większość przeznaczona była do użytku wewnętrznego.

²⁴ *Tamże*, s. 216.

²⁵ „Radio i Świat”. Warszawa, R. 1: 1945, nr 1 (22 VII) — R. 14: 1958, nr 12 (23 III); „Radio i Telewizja”. Warszawa, R. 1: 1958, nr 1 (30 III) — R. 24: 1981, nr 8 (22 II); „Antena. Pismo widzów i słuchaczy”. Warszawa, R. 1: 1981, nr 1 (1 III) — R. 4: 1984, nr 20 ([1999], 9 V).

²⁶ „Antena”, nr 1 z XI 1956.

Serię publikacji tego typu zapoczątkował „Biuletyn” Biura Studiów Polskiego Radia, wydawany w latach 1947—1950. W grudniu 1956 r. ukazał się pierwszy numer miesięcznego „Biuletynu” Biura Studiów i Oceny Programów Polskiego Radia, wydawany później pn. „Biuletyn Radiowy”, „Biuletyn Telewizyjny”, od 1969 r. „Biuletyn Radiowo-Telewizyjny”, a od 1971 r. „Aktualności Radiowo-Telewizyjne”, wydawnictwo Ośrodka Badania Opinii Publicznej i Studiów Programowych. Na treść periodyku składały się fachowe omówienia audycji nadawanych przez stacje zagraniczne, analizy treści listów dotyczących emitowanych programów (w 1962 r. zainicjowano publikację „Biuletynu Wewnętrznego” opracowywanego przez Biuro Listów), informacje o programie i pracy stacji zagranicznych. Od 1958 r. Redakcja Studiów i Oceny Programu wydawała „Radiosondę” — periodyk przynoszący analizy emitowanych programów w oparciu o listy nadsyłane do redakcji. Czasopismo zamieszczało zestawienia charakteryzujące recepcje, opinie o audycjach, uwagi krytyczne i pochwały, z zaznaczeniem pochodzenia społecznego respondentów, oraz ich postulaty w formie tabel bądź fragmentów nadsyłanej korespondencji. „Radiosondę” wydawano do 1962 r. Ośrodek Badania Opinii Publicznej i Studiów Programowych wydawał także m.in. „Audytorium Polskiego Radia” (od 1981), „Biuletyn dla Współpracowników” (1959—1976), „Biuletyn Informacyjny” (1961—1964), „Przekazy i Opinie” (od 1975), „Studia Radiowo-Telewizyjne” (1971—1972).

W 1950 r. Zespół Programu dla Zagranicy rozpoczął edycję półrocznika „Mówi Warszawa”, ukazującego się w 10 wersjach językowych. „Biuletyn” zespołu ukazywał się od września 1968 r., prezentując m.in. opinie listowne i głosy prasy zagranicznej, dotyczące programów nadawanych przez Polskie Radio dla odbiorcy zagranicznego.

Publikacją o charakterze zbliżonym do wydawnictwa z 1934 r. był „Rocznik Polskiego Radia 1957”, zawierający informacje o wszystkich formach programu, działy: telewizyjny, łączności ze słuchaczami, informacje o rozgłośniach regionalnych. Następna edycja „Rocznika” ukazała się w roku 1966 (za rok 1965/66), w analogiczny sposób omawiając program radiowy i telewizyjny. Wydawnictwo w 1971 r. zmieniło nazwę („Z Anteny PR i Ekranu TV”); ukazywało się do roku 1974.

Z grupy wydawnictw fachowych wymienić można także: ukazujący się od 1963 r. i przynoszący teksty słuchowisk „Teatr Polskiego Radia”, „Biuletyn Informacji Językowej” (1974—1976), „Biuletyn Muzyczny” (od 1974), „Codzienny Biuletyn Odbioru Audycji z Zagranicy” (1953—1974). Funkcje instruktażowe spełniał „Poradnik Programowy dla Radiowców Terenowych”, wydawany co miesiąc przez Rozgłośnię Krakowską Polskiego Radia w latach 1954—1957, oraz „Poradnik Programowy dla Radiowców Terenowych do użytku Komitetów Redakcyjnych”, wychodzący w Warszawie od 1953 do 1958 r.

Początki czasopiśmiennictwa radiowego w Polsce związane są, tak jak

i w innych krajach, z powstaniem i rozwojem radiofonii i fakt ten w sposób oczywisty zaważył na treści periodyków, początkowo poświęconych głównie problematyce technicznej. W miarę stopniowego wydłużania się czasu emisji programów oraz liczby abonentów prasa radiowa zaczyna zmieniać swój profil i funkcje. W okresie początkowym jednym z podstawowych problemów poruszanych przez ten typ czasopism jest kwestia popularyzacji idei radia, tłumaczenie specyfiki, roli oraz podkreślanie jego znaczenia jako nośnika kultury i cywilizacji. W miarę szybkiego przyrostu abonentów głównym zadaniem prasy radiowej była szeroka informacja o programie, którą realizowano zarówno poprzez zamieszczanie dziennych bądź tygodniowych programów audycji, jak też poprzez druk fragmentów programów, objaśnień i komentarzy.

W miarę unowocześniania i doskonalenia sprzętu radiowego mniej miejsca poświęcano podstawowym problemom technicznym, prezentując najnowsze osiągnięcia w produkcji odbiorników. Periodyki radiowe były także, co zrozumiale, najdogodniejszym miejscem reklamy sprzętu radiowego, podając adresy firm, cenniki itd.

Oprócz problematyki technicznej i programowej czasopisma radiowe (np. „Antena”, „Radio dla Wszystkich”) podejmowały tematykę polityczną. Od 1926 r. rząd był właścicielem 40% akcji Spółki Akcyjnej Polskie Radio, a w 1938 r. wykupiony został tzw. Pakiet większościowy, co dawało ówczesnym władzom pełny wpływ na m.in. polityczny profil programu, a zarazem tytułów publikowanych przez wydawnictwo „RA”²⁷. Dzięki specyficznemu charakterowi tych tytułów tematy polityczne poruszane były marginalnie, odzwierciedlając stanowisko rządu w sprawach polityki wewnętrznej i zagranicznej. Szersze zainteresowanie problematyką polityczną daje się wyraźniej zauważyć w latach 1935—1939. Powodem tego było stopniowe zwiększanie się w tym czasie politycznej roli radia, widoczne np. w audycjach poświęconych pamięci Piłsudskiego, sprawie zajęcia przez Polskę Śląska Cieszyńskiego czy problemowi obrony kraju i polityki w stosunku do Niemiec (przemówienie Becka transmitowane z sejmku na ulice Warszawy).

Ilość i jakość publicystyki dotyczącej spraw politycznych jest przykładem ilustrującym wpływ programu radiowego na profil i kształt periodyków radiowych, stanowiących element aparatu propagandowego obozu rządzącego. Przewodniczący Głównej Rady Programowej Polskiego Radia K. Krzywicki, omawiając tę stronę działalności radia w Polsce stwierdził, iż w przeciwieństwie do państw ościennych radio „nie agituje, lecz przekonuje i pobudza”²⁸.

Ulegający zmianom, ale określony warunkami model prasy radiowej, ukształtowany w latach 1925—1927, spełniał w pełni swoje zadanie w mo-

²⁷ Por. J. T e p a, *Na polskiej antenie*, Lwów 1938, s. 56—57.

²⁸ *X lat Polskiego Radia*, Warszawa 1935, s. 41.

mencie docierania do każdego posiadacza radioodbiornika. W Stanach Zjednoczonych i krajach Europy Zachodniej nakłady wydawnictw tego typu były porównywalne z ilością abonentów; np. we Francji nakład tygodnika „Mon Programme” wynosił 5,2 mln egz., w Niemczech drukowano 5,5 mln egz. periodyków radiowych, pism BBC — 3,8 mln egz.²⁹ W stosunku do Polski dane te są nieporównywalne, mając na uwadze fakt wielokrotnie większej w wymienionych krajach liczby abonentów. Np. w 1939 r. w Wielkiej Brytanii na 1000 mieszkańców przypadało 187 odbiorników, w Polsce zaś 29³⁰. W roku 1927 łączny nakład wszystkich ukazujących się czasopism radiowych wynosił 40 tys. egz.³¹, przy liczbie abonentów sięgającej 117 tys. W latach późniejszych mimo niewątpliwego wzrostu nakładów pism relacja ta ulec musiała zmianie ze względu na szybki wzrost liczby abonentów, która w roku 1935 przekroczyła 500 tys., a w 1938 r. 1 milion³². Ukazująca się od 1934 r. „Antena” wychodziła w nakładzie ok. 35 tys. egz., poznański „Tydzień Radiowy” ok. 3 tys., „Radio na Wsi” ok. 50 tys. egz. Z dużą ostrożnością przyjąć można szacunkowo liczbę sumy nakładów na ok. 150 tys. egz. w połowie lat trzydziestych.

Taki stan rzeczy uznać trzeba za daleki od ideału, zakładającego w miarę wyrównaną liczbę abonentów i nakładów prasy radiowej. Główne funkcje informacyjne (program) przejęła stopniowo wysokonakładowa prasa codzienna.

Wydawcy prasy radiowej starali się uczynić ją przystępną także przez obniżanie cen. W początkowym okresie periodyki te były stosunkowo drogie. Z tytułów ukazujących się w latach 1925—1927 „Antena Polska” kosztowała 1,75 zł, „Radioświat”, „Radio-Kurier”, „Radio-Amator”, „Radio Polskie” — 1 zł. W latach trzydziestych ceny pism uległy obniżeniu, co związane było m.in. ze wzrostem nakładów. Cena np. „Radia na Wsi” uległa obniżeniu z 15 do 10 gr., „Anteny” z 60 do 40 gr. Najbardziej popularne pismo „Radio dla Wszystkich” kosztowało 10 gr, a więc tyle, ile niektóre dzienniki. Częściową odpowiedź na pytanie o rolę i znaczenie czasopism radiowych na rynku prasowym Drugiej Rzeczypospolitej daje przytoczony przez M. J. Kwiatkowskiego spór między Polskim Związkiem Wydawców Dzienników i Czasopism a Polskim Radiem, dotyczący m.in. czasu nadawania wiadomości oraz reklam radiowych. Ani w postulatach Związku Wydawców, ani w podpisanym porozumieniu nie wspomniano w ogóle o prasie wydawanej przez Polskie Radio, co pozwala sądzić, iż zasięg jej oddziaływania nie stwarzał konkurencji czasopismom informacyjnym i politycznym. Konkurencją było radio, głównie ze względu na szybkość przekazywania informacji.

²⁹ Kwiatkowski, *op. cit.*, s. 402.

³⁰ „Mały Rocznik Statystyczny 1939”, s. 350.

³¹ Miszcza, *op. cit.*, s. 47.

³² „Mały Rocznik Statystyczny 1939”, s. 349.

Zrekonstruowana po wojnie równoległe do odbudowy radiofonii prasa radiowa z obiektywnej konieczności istnienia określonego modelu tego typu periodyku przejęła większość rozwiązań formalnych (program, publicystyka, informacja, fragmenty słuchowisk) od czasopism wydawanych przed wrześniem 1939 r. Zdecydowanie mniej miejsca poświęcano problematyce technicznej, która z biegiem czasu w ogóle przestała pojawiać się na łamach³³. Analogicznie do okresu pierwszych lat polskiej radiofonii czasopisma radiowe będące organami Polskiego Radia popularyzowały ideę radiofonizacji kraju. W 1945 r. zanotowano 168 tys. abonentów, a wielkość z roku 1939 (ponad 1 mln) przekroczone w 1949 r.³⁴ Czynnikiem, który wpłynął na zmiany w programie radiowym (pomijając upowszechnianie od końca lat czterdziestych magnetofonu), było uruchomienie stacji telewizyjnej, nowego, poważnego konkurenta radia. Znalazło to swoje odbicie w prasie radiowej. Od 1956 r. pojawiają się fachowe periodyki przeznaczone dla pracowników programowych. Zadaniem tej grupy czasopism jest — poprzez analizę programu oraz opinii o nim — zwiększenie jego szeroko rozumianej atrakcyjności, poznanie i uwzględnienie gustów słuchaczy. Czasopisma programowe oprócz możliwości całościowego spojrzenia na treść radia ukazują także jego podstawowe funkcje i recepcję.

W stosunku do okresu przedwojennego zmianie uległy proporcje czasopism. Zmniejszyła się ilość tytułów adresowanych do słuchaczy (brak prasy rozgłośni regionalnych), która dzisiaj sprowadza się do jednej pozycji (tygodnik „Antena”). Znacznie powiększyła się natomiast grupa periodyków fachowych, pomocnych w funkcjonowaniu instytucji produkującej i emitującej audycje w czterech programach ogólnopolskich i szesnastu rozgłośniach regionalnych.

³³ Po 1945 r. ukazywały się m.in. następujące pisma o profilu technicznym: „Radio. Miesięcznik dla techników i amatorów” (1946—1950); „Biuletyn Techniczny Polskiego Radia” (1947—1950); „Biuletyn Techniczny Radia i Telewizji” (1950—1971); „Radioamator” (od 1950), w 1961 r. zm. tyt. na „Radioamator i Krótkofalowiec”, od 1979 r. zm. tyt. na „Radioelektronik”; „Technika Radia i Telewizji” (od 1972 jako kontynuacja „Biuletynu Technicznego Radia i Telewizji”).

³⁴ „Antena”, nr 1 z XI 1956, s. 2.